

Євдокимова Людмила Ігорівна

Аспірантка кафедри політології філософського факультету

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна, Київ)

<https://orcid.org/0000-0002-3214-037X>

e-mail: levdokimova81@gmail.com

Ярмоліцька Наталія Вікторівна

Науковий співробітник філософського факультету

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна, Київ)

<https://orcid.org/0000-0002-1922-3496>

e-mail: natashav63@ukr.net

**ПОЛІТИКО-ПСИХОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ГАРОЛЬДА
ЛАССВЕЛА ЯК МЕТОДОЛОГІЯ АНАЛІЗУ МЕХАНІЗМІВ
ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ ЗА ЧАСІВ ПРЕЗИДЕНТСТВА
ЛЕОНІДА КРАВЧУКА**

Резюме

У статті досліджено політико-психологічну концепцію Гарольда Лассвела як аналітичний інструмент для вивчення механізмів взаємодії державної влади та громадянського суспільства в період президентства Леоніда Кравчука (1991-1994). Автори застосовують психобіографічний підхід на основі психодинамічної моделі Г. Лассвела, яка поєднує ранні біографічні впливи, мотиваційні установки та особистісні риси політичного лідера з його політичною поведінкою. За допомогою контент-аналізу публічних виступів, інтерв'ю та політичних рішень Л. Кравчука реконструйовано його психологічний портрет, що класифікується відповідно до типології політичних лідерів за Г. Лассвелом. Дослідження включає аналіз політичного та соціального контексту України початку 1990-х років, становлення незалежної держави та перших інституцій, а також формування зачатків громадянського суспільства на тлі пострадянської трансформації. Порівняння з іншими лідерами перехідного періоду дозволило виявити

сильні та слабкі сторони політичного лідерства Л. Кравчука в контексті розвитку демократичних процесів. Окреслено методологічні обмеження дослідження та перспективи подальшого використання політичної психології для аналізу українського політичного процесу.

Ключові слова: Гарольд Лассвел, політична психологія, Леонід Кравчук, політичне лідерство, громадянське суспільство, пострадянський перехід, демократичні інституції.

Вступ

Період становлення незалежної України у 1991 — 1994 роках, що збігається з президентством Леоніда Кравчука, є важливим етапом формування політичної культури, інституційної архітектури державної влади та зародження громадянського суспільства. В цей час Україна здійснила перехід до демократичної форми правління, що вимагало переосмислення механізмів взаємодії між державою та суспільством. Аналіз цього процесу потребує міждисциплінарного підходу, який дозволяє поєднати політичну науку з психологічним розумінням політичної поведінки.

Політична психологія як наукова дисципліна, що вивчає психологічні механізми політичної поведінки, мотивацію політичних гравців і вплив індивідуальних та колективних психотипів на прийняття політичних рішень, набуває особливого значення в контексті пострадянських трансформацій. Перехід від авторитарних до демократичних режимів супроводжується глибокими соціальними, культурними та інституційними змінами, які неможливо пояснити виключно раціональними моделями політичного вибору.

З огляду на це надзвичайно цінною є політико-психологічна концепція Гарольда Лассвела, яка відкриває нові можливості для дослідження влади як системи символічного контролю та комунікації, де домінують питання ідентичності, страху, надії та легітимності, а також уявлення вченого про політику, про те «хто отримує, що, коли і як». Також основний акцент в концепції вченого зосереджується на визначенні ролі символічної комунікації, на мотиваційних структурах лідерів і впливу масової свідомості на процес прийняття рішень. Таким чином лассвелівський підхід дозволяє розглядати владні механізми не лише через призму інституційного аналізу, а й через вивчення психологічних імпульсів, що керують поведінкою політичних гравців.

Вивчення політичної поведінки в перехідний період української державності, зокрема під час президентства Леоніда Кравчука (1991 — 1994), дозволяє глибше зрозуміти процеси формування національної ідентичності, державної ідеології та перших форм взаємодії між новоствореною державною владою та громадянським суспільством. Як перший президент

незалежної України, Леонід Кравчук виконував складну роль політичного модернізатора в умовах глибокої економічної кризи, фрагментації політичних еліт і браку інституційної спадковості. Його політична біографія, що бере початок у радянських структурах і трансформується в публічне лідерство нової держави, є втіленням тих самих психологічних парадоксів, про які писав Г. Лассвел, назвавши це — поєднанням внутрішньої адаптації до змін і прагненням до зовнішньої стабільності [2]. Він зазначав, що існують компульсивні та драматизуючі типи характеру, які сприяють вибору спеціалізації, де «особливою рисою першого є нав'язування одноманітності, тоді як другий терпить різноманітність і перевершує нюанси... один заперече новизну, тоді як інший сприймає її» [1, р. 62].

Період взаємодії державної влади та громадянського суспільства є критично важливою темою для розуміння формування демократичних інституцій в Україні. В період нестабільності та невизначеності саме ця взаємодія виступала чинником стабілізації політичного простору, інструментом делегування довіри та формування громадської участі. Проте така взаємодія була нерівною: з одного боку, держава намагалася зберегти контроль, успадкований від радянської централізації; з іншого — громадянське суспільство тільки починало формуватися як самостійна політична сила, часто не маючи для цього достатньої організаційної бази чи культури політичної участі. Як зазначає сучасний дослідник Г. Берченко «початок 90-х років став періодом відродження ідеї громадянського суспільства в Україні. Ще за часів існування СРСР 19 червня 1991 року Верховною Радою України було схвалено Концепцію нової Конституції України. У згаданій Концепції було визнано за доцільне включити до нової Конституції України окремих розділ «Громадянське суспільство і держава», закріпити на конституційному рівні поняття громадянського суспільства, визначити його пріоритет у взаємодії з державою» [3, с. 117].

Актуальність даного дослідження полягає в необхідності осмислення початкового етапу формування української політичної системи не лише через інституційну чи правову призму, а також крізь оптику політичної психології — як науки про структуру і динаміку мотивацій політичних суб'єктів. Адже саме в досліджуваний період закладались основи демократичної легітимності, проходив пошук нових форм взаємодії між владою та суспільством, а також відбувалась реконструкція національного політичного нарративу.

Метою дослідження є застосування політико-психологічної концепції Г. Лассвела до аналізу політико-психологічного типу Л. Кравчука та виявлення зв'язку між його особистісними рисами й особливостями взаємодії влади та громадянського суспільства в 1991-1994 рр., а також механізмів

взаємодії державної влади та громадянського суспільства в Україні за часів його президенства.

Гарольд Д. Лассвел (1902 — 1978) є одним із засновників політичної психології як міждисциплінарної галузі, що поєднує підходи політичної науки, психоаналізу, соціології та комунікацій. Центральним елементом його теорії є припущення, що політична поведінка детермінується не лише інституційними рамками чи раціональними інтересами, а й глибоко вкоріненими емоційними та психологічними мотивами, які беруть початок у досвіді раннього дитинства. «Тип характеру, — зазначає Г. Лассвел, — формується у відповідь на тривоги, що виникають під час конфліктів розвитку... а дефектний характер є результатом міжособистісних ситуацій, у яких дозволено розвиватися низьким оцінкам себе» [1, р. 61, 162]. На відміну від існуючих раціоналістичних підходів, Г. Лассвел впроваджує в політичний аналіз психоаналітичні ідеї Зигмунда Фрейда, інтерпретуючи владу як засіб сублімації особистісних фрустрацій. Він вважав, що індивіди, які пережили сильні психологічні травми або емоційну депривацію в дитинстві, можуть компенсувати ці переживання шляхом здобуття контролю над іншими через політичну діяльність. Таким чином, політика для багатьох стає не сферою служіння, а інструментом терапії, вважав Г. Лассвел [5, р. 27].

Одним із основних здобутків Г. Лассвела є запропонована ним типологія політичних лідерів, базована на їх домінантних мотиваціях, застосування якої дозволяє точніше зрозуміти роль і стиль політичного лідерства. Для цього вчений виділив три основні типи: «агітатори», «адміністратори» та «теоретики» зазначивши, що саме вони ілюструють як психологічні риси формують політичну поведінку. Відповідно до теорії Г. Лассвела агітатори вирізняються здатністю мобілізувати маси через емоційний вплив. Вони часто керуються особистими психологічними мотивами, які проєктуються в публічну сферу. Вчений зауважує, що агітатори здатні досягати резонансу з колективними емоціями, особливо в кризові періоди. Їхній емоційний заряд нерідко має підґрунтя в невирішених внутрішніх конфліктах. «З точки зору адміністративного мислення, ми можемо сказати, що агітатор — це той, хто перебільшує різницю між однією досить бажаною соціальною політикою та іншою» [5, р. 78]. Характеризуючи адміністраторів Г. Лассвел зазначав, що вони орієнтовані на раціональне управління, дисципліну та бюрократичні механізми. Деякі з них демонструють obsesivні риси, пов'язані з потребою в контролі. Відмінність від агітаторів полягає в менш емоційній, проте більш стабільній формі взаємодії з соціумом. Вони здатні сублімувати особисті імпульси в конструктивні управлінські дії. «Деякі адміністратори сповнені власними ідеями, а інші рідко приваблюються новизною. Одні найкраще виконують свою роботу під керівництвом досить поблажливого начальника, інші ж не можуть сконцентруватись, якщо

немає сильного тиску зверху... Адміністратор — це координатор зусиль у продовженні діяльності» [5, р. 127]. Теоретики фокусуються на концептах і політичних ідеологіях, іноді втрачаючи контакт з реальністю. Часто мають нарцисичні риси, що впливають із ранніх психоемоційних досвідів, «як клас вони є сильно нарцисичними типами... Вони демонструють безліч рис, характерних для примітивного нарцисизму, перебільшуючи цінність, яка була покладена ними в основу ефективності словесних оборотів і жестів, викликаючи тим самим наслідки в світлі об'єктивної реальності» [5, р. 125]. Теоретики здатні створювати ідеологічні підґрунтя, які втілюють адміністратори та поширюють агітатори. Г. Лассвел підкреслював важливість інтеграції психопатологічного підходу вивчення політики, зазначаючи, що особистість і соціум слід розглядати не окремо, а в єдності соціального контексту. Для цього він створив психодинамічну модель політичної поведінки, в якій підкреслював важливість раннього емоційного досвіду для формування політичних установок. Г. Лассвел вважав, що саме «глибоке вивчення особистості за допомогою психопатологічних методів розкриває головну важливість досі нехтуваних мотивів у визначенні політичних рис та переконань» [5, р.173]. Г. Лассвел був переконаний, що в майбутньому превентивна політика буде тісно пов'язана з медициною, психоаналізом, психопатологією, фізіологічною психологією та суміжними дисциплінами. «Її фахівці поступово завойовуватимуть повагу в суспільстві серед спантеличених людей, які відчувають свою відповідальність і цінують об'єктивні досягнення. Комплексна функціональна концепція політичного життя чітко визначить проблеми дослідження та збереже сприйнятливості тих, хто постійно розмірковує над державою» [5, р. 203].

Методи дослідження

В роботі було використано психобіографічний підхід, що поєднує психоаналітичні інтерпретації з аналізом життєвого шляху політичного лідера. Психобіографія дозволяє простежити, як особистісний досвід, емоційні травми та соціалізація формували стиль політичної поведінки Леоніда Кравчука. Дослідження ґрунтується на вивченні автобіографічних матеріалів, інтерв'ю, мемуарів, біографічних досліджень, які розкривають його особистісні риси. Його шлях від функціонера ідеологічного апарату КПРС до демократично обраного Президента України [6; 7, р. 318-322]. Також здійснено контент-аналіз промов Леоніда Кравчука, офіційних заяв і політичних рішень у 1991 — 1994 рр. Основна увага зосереджена на виявленні ключових символів, риторичних стратегій, частоті використання термінів, пов'язаних із владою, ідентичністю, національною єдністю та страхом перед хаосом. Такий підхід дозволяє зіставити фактичний дискурс з типологією Г. Лассвела. Отримані дані співвіднесено з типами політичної

поведінки, які описав у своїх працях Г. Лассвел. Визначено домінантні риси політичного стилю Л. Кравчука, а також окреслено психологічні мотиви, які визначили його дії на посаді глави держави.

Результати дослідження

1991 — 1994 роки — стали чи не найбільш турбулентними в історії України. Проголошення Незалежності 24 серпня 1991 року, підтверджене на загальнонаціональному референдумі 1 грудня того ж року (понад 90% голосів — «за»), стало не лише геополітичним зламом та важливою легітимаційною основою для нової держави, а й психологічним викликом для всього суспільства. «Всеукраїнський референдум є порівняно новою формою прямого народовладдя в Україні. До 1991 р. всеукраїнські референдуми на терені України не проводилися, хоча можливість проведення загальнонореспубліканського референдуму передбачалася конституціями УРСР 1937 і 1978 років» [8, с. 3]. Пострадянський простір *вступив* у фазу глибокої невизначеності: зіткнення старих інституційних структур з новими формами політичної організації супроводжувалося економічною кризою, інфляцією, втратою соціальних гарантій і глибоким дефіцитом довіри між громадянами та владою [4, р. 31-37]. Економічна ситуація в країні стрімко погіршувалася: ВВП скоротився майже на 45% до 1994 року, а інфляція у 1993 р. сягнула понад 10 000%. Причинами стали розрив господарських зв'язків з республіками колишнього СРСР, відсутність ефективної монетарної політики, гальмування структурних реформ та недосконалість правового поля. Тому для України «першочерговою передумовою ефективної діяльності владних органів є визначення стратегії демократичного облаштування. Сутність проблеми полягає в практичній реалізації демократичного принципу, згідно з яким, за визначенням Авраама Лінкольна, йдеться про владу народу, здійснювану народом в інтересах народу. Владні органи повинні бути під реальним, а не уявним контролем громадян і спиратися у своїй діяльності на їхню довіру і підтримку. Владні структури повинні обиратися не для того, щоб їм підкорялись (підкорятися необхідно праву і закону), а для того, щоб вони служили громадянам» [9, с. 9].

У цей період Україна зіткнулася з необхідністю одночасного вирішення кількох завдань: конституційного оформлення державності, формування виконавчої та законодавчої гілок влади, розробки зовнішньої політики та національної безпеки, економічної лібералізації, а також становлення громадянського суспільства. Політична система залишалася фрагментованою, часто конфліктною — між Верховною Радою та Президентом, між регіональними елітами, між радянським минулим і демократичним проектом майбутнього, та гальмувала прийняття реформаторських рішень. «Форма політичного устрою держави і характер політичного правління в ній перебувають у взаємній залежності. Та або інша форма президенталізму

вбирає список ознак, за якими ідентифікується політичний устрій. У свою чергу, сам політичний устрій впливає із тенденцій попереднього розвитку, є історично об'єктивним і тим самим створює так звану «критичну випадковість» (термін Д. Аджемоглу і Дж. Робінсона) для утвердження тієї або іншої форми правління» [10, с. 23]. Згодом було розпочато формування власної системи державного управління, проте інститути влади часто були нефункціональними або перебували під впливом старої радянської номенклатури. «Розмови про процес реформування системи управління, необхідність її оптимізації фактично розпочалися від моменту набуття незалежності, як і спроби реформувати, по суті, несформовану систему державного управління... Тому нинішній процес її реформування є одним із чергових етапів, спроб структурної та функціональної оптимізації органів державного управління» [11, с. 5]. Проте законодавство приймалося поспішно, нерідко суперечливо, а брак досвіду серед еліт та фрагментарність політичного спектра стали факторами нестабільності [12; 13].

Леонід Кравчук, обраний першим Президентом України в грудні 1991 року, відіграв ключову роль у процесі мирного розпаду СРСР. Саме його участь у переговорах з Борисом Єльциним та Станіславом Шушкевичем призвела до підписання Біловезьких угод (8 грудня 1991 року), що юридично ліквідували СРСР як суб'єкт міжнародного права та започаткували СНД. «Голосування за незалежність України означало кінець Радянського Союзу. Учасники референдуму змінили не лише власну долю, а й хід світової історії. Україна звільнила решту радянських республік, які все ще залежали від Москви. Єльцин зробив останню спробу переконати Кравчука підписати новий союзний договір, коли зустрівся з ним у білоруському мисливському будиночку в Біловезькій пущі 8 грудня 1991 року. Кравчук відмовився, посилаючись на результати референдуму у всіх областях України, включаючи Крим та схід. Єльцин відступив... У Біловежі три лідери слов'янських республік — Єльцин, Кравчук та Станіслав Шушкевич з Білорусі — створили новий міжнародний орган — Співдружність Незалежних Держав, до якої республіки Центральної Азії приєдналися 21 грудня. Радянського Союзу більше не існувало» [7, р. 320–321]. Таким чином Л. Кравчук продемонстрував гнучкість і стратегічний прагматизм, уникаючи радикальних націоналістичних гасел, але водночас чітко артикуючи ідеї суверенітету та незалежності. У зовнішній політиці він дотримувався курсу на багатовекторність, з орієнтацією на добросусідство з Росією, активізацією контактів з ЄС і США, а також поступовою інтеграцією до європейських інституцій.

На початку 1990-х років громадянське суспільство в Україні також перебувало на стадії зародження. В Україні почали формуватися зачаткові елементи громадянського суспільства. Активізувалася діяльність незалежних профспілок, рух «Реформи», студентські ініціативи та регіональні

об'єднання. Після десятиліть репресій, цензури та відсутності автономної публічної сфери, формування незалежних громадських організацій, профспілок, рухів та ініціатив відбувалося поступово, часто без чіткої структури або стратегічного бачення [14]. Головною формою політичної активності стала участь у масових акціях, мітингах і політичних маніфестаціях, зокрема шахтарських у 1993 році, масових зверненнях до парламенту тощо. Водночас багато громадян залишалися апатичними, а рівень довіри до нової влади поступово знижувався через економічні труднощі та відсутність видимих реформ. Пострадянський спадок проявлявся у формі патерналістських очікувань, політичного цинізму та орієнтації на «сильну руку». Л. Кравчук намагався поєднати ці очікування з риторикою модернізації та незалежності, створюючи образ «батька-засновника» без авторитарного тиску. Він пройшов шлях від викладача економіки до завідувача ідеологічного відділу ЦККПУ. Його соціалізація відбувалася в межах радянської системи, де ключову роль відігравали риторичні компетенції, вміння адаптуватися до змін і зберігати контроль над публічним простором. Як відзначають сучасні дослідники, ще в радянський період він виявив здатність уникати конфронтацій, працювати в консенсусній логіці та демонструвати лояльність до керівництва при збереженні певної автономії думки. В Енциклопедії історії України зазначається, що Л. Кравчук «перебував на посаді Президента України до липня 1994. У цей період почалося формування атрибутів державності України, скорочення ЗС, створення багатопартійної системи, започаткувався процес поділу державної влади» [6]. Досвід викладання та академічна підготовка Л. Кравчука значно допомогли йому під час перебування на посаді президента, сформувавши схильність до логічної аргументації, структурованої мови, використання термінологічної точності, які проявлялись у його публічних виступах.

Проведений контент-аналіз промов Л. Кравчука (1991 — 1994) дозволив виявити кілька ключових мотивів: мова стабільності: часте використання слів «спокій», «поступ», «без потрясінь»; апеляція до історичної спадщини: згадки про Київську Русь, культурну спадщину, православ'я; модераторська риторика: уникнення крайнощів, спроба об'єднати різні групи населення — «схід і захід разом», «єдина Україна» [15].

Характерною рисою політичного стилю Л. Кравчука була прагматична адаптивність, що поєднувала риторіку національного відродження з інституційною обережністю. У своїх публічних виступах він часто апелював до потреби єдності, консенсусу та уникнення радикалізму: «Ми повинні пройти шлях змін не через конфронтацію, а через розум і національну злагоду... Вся наша політика буде визначатися тим, що Україна є повнокровоною, повноправною, незалежною державою. На її території мають чинність виключно Конституція і Закон України» [15, с. 11]. Такі погляди

свідчать про глибоку прихильність Л. Кравчука до моделі еволюційного переходу, а не революційного зламу. Загалом його інтерв'ю демонструють політику уникання жорстких визначень, виявляють його особистісні якості — схильність до саморефлексії, уникнення жорстких оцінок опонентів, пошук компромісів. «Я не вважаю себе реформатором у радикальному сенсі. Я — людина, яка шукає можливості для спільного руху вперед... Я думаю, що найвищий наш обов'язок сьогодні — не дати підстав для сумніву щодо нашої позиції, нашої волі йти дорогою незалежності, допомагати один одному зберегти спокій і мир між народами» [15, с. 26]. Такі висловлювання Л. Кравчука вказують на переважання в його поглядах установок поміркованого реалізму та комунікативної обережності. Йому притаманна обережність у формулюваннях, відсутність ідеологічної агресії, що свідчить про високий рівень емоційного самоконтролю та стратегічної рефлексії.

Л. Кравчук був майстром політичної мови — риторично гнучкий, здатний пристосовувати свої меседжі до різних аудиторій. Це можна розглядати як прояв захисного механізму політичної поведінки, який у термінах Г. Лассвела відповідає стратегії мінімізації загроз шляхом маневрування в дискурсивному полі. Його висловлювання про незалежність України після серпневого путчу 1991 року — «Ми повинні жити по-новому — по-українськи» — мали сильне символічне навантаження, проте не супроводжувалися негайними інституційними реформами [16, с. 3–8]. Загалом політичні рішення Л. Кравчука були переважно результатом балансування між пострадянською бюрократією та зростаючим тиском з боку нових суспільних сил. Показовим у цьому сенсі є підписання Акту проголошення незалежності України. У цьому рішенні вбачається не лише прагнення до відповідності громадському запиту, а й обережна легітимація власної ролі в новій системі координат, в якій Л. Кравчук виступав радше як арбітр перехідного періоду, а не як реформатор, зазначають сучасні дослідники. Його ставлення до національного питання також мало політико-психологічний вимір: Л. Кравчук був водночас носієм радянського культурного коду й активним учасником формування національного дискурсу. У своїх виступах він підкреслював важливість відновлення історичної пам'яті, але уникав етнонаціонального радикалізму. Такий підхід забезпечував йому підтримку в різних регіонах, але також гальмував проведення глибоких реформ у гуманітарній сфері. «Енергія президентської влади, — обіцяв Л. Кравчук, — буде спрямована на завершення процесу духовного самовизначення українського народу... Ми не просто підвищуватимемо освітній та культурний потенціал незалежної України, а надамо йому якісно іншого стану... Українську культуру, мову, національну самосвідомість, історичну пам'ять так довго і ретельно нищили, що треба докласти величезних зусиль, аби їх відродити. Наш найперший обов'язок — створити програму реорганізації всієї освіти» [15, с. 13].

У цьому контексті досить актуальними є дослідження Девіда Г. Вінтера, який вважає, що розглядати політичних лідерів необхідно через призму мотивації влади. Він зазначав, що «вивчення особистостей політичних лідерів вимагає методів вимірювання особистості на відстані. Одним із таких методів є контент-аналіз промов, інтерв'ю та інших текстів... Мотивацію та особистість можна об'єктивно та достовірно виміряти на відстані» [17, р. 557]. На нашу думку, виходячи з висновків Д. Вінтера, Л. Кравчук відповідає типу «стратегічного прагматика» — особи з високим рівнем контролю, низькою агресією і вираженим мотивом уникнення ризику. Він рідко ініціював радикальні кроки, однак швидко адаптувався до політичних змін, зберігаючи баланс між контекстами. Серед його ключових рис можна виділити наступні: 1) гнучкість (адаптивність до ситуації без втрати політичного авторитету); 2) риторична компетентність (володіння мовою як інструментом влади); 3) емоційна стриманість (відсутність публічної агресії чи тріумфалізму); 4) консенсусна стратегія (стратегія уникнення конфлікту).

Таким чином, політико-психологічний портрет Л. Кравчука можна охарактеризувати як образ політика-інтерпретатора, який прагне бути посередником між старим і новим світом, між владою і громадянством. Його риторика демонструвала установки на стабільність, легітимність і керований розвиток, а поведінка відповідала стратегії уникнення гострих кутів і затвердження компромісів як основного інструмента політичного управління.

Якщо ж виходити з позицій методології Г. Лассвела, то тут слід зазначити, що Л. Кравчук уособлює тип політичного актора, що формує й транслює «соціально прийнятні» символи влади з урахуванням як внутрішніх психологічних настанов, так і зовнішнього тиску. Виходячи з його типології, на нашу думку, Л. Кравчук — це «адміністратор» із рисами агітатора, доповнений стратегічним підходом. Він вирізнявся бюрократичною дисципліною, дотриманням процедур і пошуком політичного компромісу, і як «адміністратор», він орієнтувався на функціонування інституцій, навіть якщо ті були слабкими, прагнув втримати керованість державою без насильницьких методів. Також він вмів використовувати ідеологічні меседжі для підтримки процесу державного будівництва, а в кризові моменти застосовував елементи агітації, не переходячи до категорії емоційного лідера, й функціонував на межі із теоретичним типом, з огляду на його концептуальні позиції. Таким чином психодинамічна модель Г. Лассвела підтверджує пов'язаність ранніх травм з політичною поведінкою, що дозволяє інтерпретувати стриманість Л. Кравчука як реакцію на досвід дитинства в умовах війни та змін влади на Західній Україні. Такий досвід формує в

особистості схильність уникати крайнощів, шукати компроміс і спиратися на моральний авторитет, а не силу [5, р. 65-77].

Л. Кравчук часто позиціонував себе як посередник — між минулим і майбутнім, між різними ідеологіями, між західною і східною Україною. Його риторика була побудована на збереженні рівноваги, навіть ціною тимчасових поступок. Він відмовлявся від авторитарної лінії, але не створив умов для розквіту громадянського суспільства — радше стримував протестну активність, апелюючи до вищої мети державного будівництва. Його стиль керівництва можна охарактеризувати як «непрямий вплив»: делегування відповідальності, уникнення прямого конфлікту, але водночас збереження стратегічного контролю. Це співвідноситься з висновками Г. Лассвела про лідерів, які компенсують внутрішню невпевненість через контрольований, символічний вплив.

Враховуючи, що політико-психологічна концепція Г. Лассвела акцентує увагу на ролі особистості в політичному процесі, зокрема на тому, як психологічні характеристики лідера впливають на формування державної політики та взаємодію з суспільством, постать Л. Кравчука є ключовою для розуміння особливостей становлення механізмів взаємодії державної влади з громадянським суспільством у перехідний період початку 1990-х років. Л. Кравчук, як виходець із радянської партійної номенклатури, залишався майстром політичного компромісу, демонструючи водночас здатність до гнучкої адаптації до нових демократичних викликів. Його особисті риси — схильність до діалогу, риторичний талант, обережність і стратегічна обачність — вплинули на державний стиль управління, який можна охарактеризувати як обережно-реактивний. Він намагався уникати відкритих конфліктів з громадськими рухами, прагнучи зберегти політичну стабільність у межах контрольованої трансформації.

Від початку 90-х років спостерігалось зростання громадянської активності, яка проявлялась в утворенні організацій національно-демократичного спрямування. В цей період найбільш популярними стали такі об'єднання як — Народний рух України, Українська Гельсінська спілка, Українська студентська спілка, Студентське братство, СНУМ та інші. Проте найбільш активними були студентські виступи київської Української Студентської Спілки та «Студентського Братства Львівщини». Л. Кравчук не пригнічував ці ініціативи, але й не сприяв їхній інституалізації — швидше, зберігав відстань. Одним із ключових епізодів, що ілюструє це, стало студентське голодування у жовтні 1990 року, відоме як Революція на граніті. «Разом з іншими акціями громадянської непокори, що охопили Україну в жовтні 1990 р., вона заклала традиції демократичних форм протесту» [18, с. 125]. Займаючи тоді ще посаду голови Верховної Ради УРСР, Л. Кравчук зайняв обережну позицію: попри партійне походження, він не

став на відкриту конфронтацію з протестувальниками. У своїх мемуарах він згадував: «Ми були змушені слухати й рахуватися з тими, хто представляв нові суспільні настрої» [19]. Цей епізод показує, що Л. Кравчук був готовий враховувати ініціативи «знизу», однак уникав формалізації нових каналів громадської участі. Подібний підхід простежується і у взаємодії Л. Кравчука з Народним Рухом України. Значна кількість досліджень засвідчують, що Рух позиціонував себе як ключовий елемент суспільних змін 1990-х років. За оцінками сучасних політологів це вимагало від Л. Кравчука визнати Рух як важливу партію суспільної активності. Але він утримувався від інституційного співробітництва, сприйнявши Рух переважно як морального дорадника, не готового перетворитися на дорадчу або владну структуру. Отже, з одного боку, Л. Кравчук визнавав значущість Руху в національному відродженні, з іншого — дистанціювався від нього як політичної сили, намагаючись утримати баланс між пострадянським апаратом та новими політичними елітами. Це дозволило йому позиціонувати себе як «центриста», що створило умови для мирного переходу, проте без надання Руху реальних інструментів участі у формуванні політики.

В ставленні до незалежної преси простежується схожа подвійність в поглядах Л. Кравчука. За часів його президентства не було масштабних репресій проти журналістів, з'явилися перші незалежні видання, зокрема газета «Молодь України», «Голос України», «Український тиждень», проте не було створено й чітких правових механізмів для гарантування свободи слова — держава залишала за собою можливість адміністративного впливу на медіа через ліцензування, друк та розповсюдження. Як зазначають сучасні дослідники «в роки «перебудови» деякі українські часописи (як-от газети «Вечірній Київ», «Літературна Україна», літературні часописи «Всесвіт», «Жовтень»/«Дзвін», «Прапор»/«Березіль») набули значно більшої популярності, аніж раніше, переважно завдяки зміні дискурсивної ідентичності на виразно українсько-нерадянську, що інколи виражалося й у зміні назви. Утворені цими генераторами національного контенту мезопублічні сфери розвивалися й набували впливу. Здавалося, ось-ось сформується сподівана «повноструктурна» національна культура. Однак цьому завадили зовнішні та господарчі чинники. Демонтаж державної планової економіки (зокрема, й приватизація в галузі книговидавництва та преси), в поєднанні з гіперінфляцією та різким падінням купівельної спроможності населення в першій половині 1990-х років зруйнували ці крихкі здобутки: українські часописи втратили масову читацьку аудиторію; чимало з них невдовзі припинили існування з фінансових причин» [20, с. 148]. Таким чином більшість досліджень показують, що політичні лідери, включаючи Л. Кравчука, визнавали важливість свободи слова, але уникали передачі влади незалежним медіа.

Таким чином, особистісні риси Л. Кравчука як політичного лідера — гнучкість, дипломатичність, уникнення конфронтацій, значною мірою зумовили формування специфічної моделі відносин держави та громадянського суспільства на початковому етапі незалежності. Ця модель характеризувалася готовністю до діалогу, толерантністю до громадських ініціатив, але й водночас — відсутністю інституційної спроможності або волі до системної інтеграції громадськості в процес ухвалення рішень. Такий підхід можна оцінити як форму адаптивного авторитаризму в умовах переходу до демократії, що добре узгоджується з концепцією Г. Лассвела про політику як «змагання за контроль над розподілом цінностей» у контексті психологічної самооборони правлячих еліт.

Для виокремлення унікальних та спільних рис лідерства в період трансформації в статті також проведено порівняльний аналіз Леоніда Кравчука з іншими лідерами пострадянського простору — Борисом Єльциним (Росія), Нурсултаном Назарбаєвим (Казахстан), Вітаутасом Ландсбергісом (Литва). Борис Єльцин вирізнявся високим рівнем емоційної експресії, конфронтаційною риторикою та імпульсивністю ухвалення рішень. Його стиль управління часто був хаотичним, проте мобілізаційним, що відповідало типу «активного революціонера», який зруйнував радянську систему, не маючи чіткого бачення її інституційної заміни. «Єльцин продовжував наступ на КПРС, і її розпад у серпні 1991 року зробив СРСР вразливим перед дедалі сувереннішими республіками. 20 липня 1991 року Єльцин видав указ про заборону партійних структур в урядових установах і на підприємствах, а також запропонував законодавство, яке заборонило б партію у збройних силах. Правова основа указу була сумнівною, оскільки закон СРСР про громадські об'єднання передбачав, що лише суди можуть заборонити партію (ймовірно, включаючи її відділення). «Департифікація» означала, що комуністичні посадовці повинні були б вибирати між своєю партією та роботою. Указ про деполітизацію набув чинності 4 серпня, і КПРС все ще обмірковувала свою відповідь, коли втрутився переворот» [21, р. 39]. Нурсултан Назарбаєв, навпаки, демонстрував приклад адаптованого авторитаризму. Йому вдалося централізувати владу, сформувавши політичний режим із мінімальним простором для громадянського суспільства. Його політична психологія нагадує тип «монарха-бюрократа», для якого характерна орієнтація на контроль та персоніфікацію влади. «Перехідний період у Центральній Азії був значно менш зумовлений масовими ідеологічними рухами за демократію чи націоналізм, ніж у східноєвропейських державах чи інших колишніх радянських республіках» [22, р. 168]. На відміну від вищезазначених постатей, Вітаутас Ландсбергіс реалізовував модель європейського демократичного лідера — інтелектуала й морального авторитета. Його вплив ґрунтувався не на адміністративному чи силовому контролі, а на дискурсі єдності, культурної спадщини та ідеї

мирної трансформації. «Литва відновила свою незалежність після півстоліття радянської окупації одразу після невдалого московського перевороту в серпні 1991 року. В міру розпаду багатонаціональної радянської держави Литва еволюціонувала, без війни та насильства, від комуністичної держави та командної економіки до ліберальної демократії, вільного ринку та суспільства, що гарантує права людини та меншин. Таким чином, Литва пропонує визначний приклад мирного переходу, що ще більше вражає в світлі кривавого конфлікту в інших частинах колишнього Радянського Союзу та Югославії, прагнення до незалежності» [23, р. 3-5].

Леонід Кравчук у цьому ряду постає як гібридна фігура — «технолог легітимності» (за Лассвелом), який балансував між риторикою державної незалежності, лояльністю до частини радянських інституцій та обережною модернізацією [5]. Деякі сучасні науковці схильні вважати, що його політична поведінка не була ані революційною, ані жорстко авторитарною, що виокремлює його серед інших пострадянських лідерів як приклад психологічно гнучкої адаптації в умовах розпаду імперської системи [24; 26].

Деякі сучасні науковці виділяють сильні та слабкі сторони політичного лідерства Л. Кравчука в контексті становлення громадянського суспільства. Наразі до його сильних сторін вони відносять: консенсусну риторику, яка проявлялась в тому, що уникаючи жорсткої поляризації, Л. Кравчук сприяв збереженню політичної стабільності в період глибокої системної кризи. Його стиль управління не був репресивним, що дозволило певним громадським ініціативам зберегти та розвивати активність [27]. Символічне державотворення. Ця сторона означає, що риторика історичної тягlosti та національної ідентичності створювала підґрунтя для нового політичного консенсусу, важливого для розбудови незалежної держави [28; 29; 30]. Інституційна стабільність означає, що попри кризу, Л. Кравчуку вдалося зберегти безперервність базових функцій державної влади, уникнувши військових конфліктів та авторитарного скочування [27].

До слабких сторін Л. Кравчука відносяться: недостатня підтримка громадянського суспільства. У його політичному курсі бракувало ініціатив, спрямованих на інституційну підтримку недержавних організацій чи незалежних медіа [31]. Патерналістський стиль комунікації. Громадськість часто розглядалася як об'єкт державної політики, а не її повноправний суб'єкт [32]. Невизначена межа з радянською традицією. Частина старої номенклатури була інтегрована до нової влади без належної демократичної фільтрації, що ускладнило подальшу трансформацію політичної системи [27].

Отже, отримані результати свідчать про складність політичного портрета Л. Кравчука як лідера перехідної доби. Його психологічний тип, риторичний стиль та політична поведінка демонструють поєднання

адаптивності, обережності та символічної легітимації. У контексті моделі Г. Лассвела, Л. Кравчук виступає як приклад лідера, для якого політика — це спосіб упорядкування хаосу, стабілізації особистої й національної ідентичності в умовах кризової трансформації [5, р.173-190].

Слід зазначити, що дане дослідження має низку методологічних та емпіричних обмежень: по-перше, історична дистанція, — понад 30 років минуло з часу подій, що створює труднощі для повної реконструкції емоційного контексту та актуальних мотивацій політичних лідерів. Сучасна інтерпретація неминує зазнає впливу новітніх ідеологічних контекстів. По-друге, суб'єктивність джерел, — публічні виступи та інтерв'ю, які були проаналізовані, є репрезентаціями іміджу, а не відображенням справжніх психологічних настанов. Відсутність доступу до приватних документів або психолого-медичних характеристик обмежує глибину психоаналітичного аналізу. По-третє, теоретичні межі моделі Г. Лассвела, — незважаючи на її інноваційність, була сформульована в 1930-ті роки, тому її застосування до пострадянських реалій потребує адаптації та критичного підходу.

Висновки

Психологія є важливим аналітичним інструментом для осмислення процесів пострадянських трансформацій, зокрема в контексті українського досвіду початку 1990-х років. Цей період відзначився не лише глибокими інституційними змінами, а й формуванням нових ідентичностей, політичних практик і форм символічної взаємодії між владою та суспільством. Особливу увагу в дослідженні було зосереджено на постаті Леоніда Кравчука — першого Президента незалежної України, який уособлював політичний перехід від радянської моделі до становлення нової української державності. Його політичний стиль, риторика та стратегія ухвалення рішень стали своєрідною матрицею нової форми владарювання у незалежній Україні.

Аналіз даного дослідження було проведено крізь призму політико-психологічної концепції Г. Лассвела, яка передбачає дослідження особистості політичного лідера через його комунікативну поведінку, реакцію на суспільні виклики та глибинні мотиваційні структури. Застосування психобіографічного підходу та контент-аналізу дало змогу реконструювати особливості політичного стилю Л. Кравчука, що ґрунтувався на обережності, гнучкості, риторичному маневруванні та схильності до компромісу. Показово, що Л. Кравчук виступав радше як посередник між застарілою радянською традицією та новими демократичними прагненнями суспільства, ніж як активний реформатор. Його політична поведінка демонструвала вибіркочну підтримку суспільних ініціатив у тих випадках, коли вони не загрожували стабільності влади. Взаємодія з громадянським суспільством залишалась епізодичною, неінституціоналізованою і значною мірою

залежала від волі політичного лідера [33; 16]. Це свідчить про те, що громадянське суспільство функціонувало на ранньому етапі радше як моральний орієнтир чи коректор влади, а не як реальна контрвага чи партнер у демократичному процесі.

Таким чином, досвід перехідного періоду в Україні підтверджує основні положення політико-психологічної парадигми Г. Лассвела, згідно з якою влада не є виключно інституційною категорією, а значною мірою залежить від особистісних характеристик лідера, його символічного впливу та комунікативної стратегії [35]. Стосовно символічності влади Л. Кравчука, то вона позначена риторикою примирення та обережного реформування, вона визначила загальний вектор розвитку політичної культури в Україні на початку 1990-х років. Це дозволяє стверджувати, що політична психологія, зокрема концепція Г. Лассвела, надає ефективний інструментарій для аналізу природи влади, особливо в умовах перехідного суспільства, де особистість лідера має вирішальне значення у формуванні політичної системи та меж демократичного поступу. Таким чином, дослідження політичної психології пострадянського перехідного періоду, зокрема через постать Л. Кравчука, дозволило глибше осмислити механізми становлення демократичних інституцій, формування політичної культури та трансформацію колективної свідомості в умовах відмови від тоталітарної моделі.

Список посилань

1. Lasswell, H. D. *Power and Personality*. New York: W.W. Norton and Company, 1948. 262 p.
2. Lasswell, H. D. *Politics: Who Gets What, When, How*. New York: P. Smith. 1950. 256 p.
3. Берченко Г. В. *Громадянське суспільство в Україні: конституційні аспекти: монографія*. Харків: Юрайт, 2014. 208 с.
4. Wilson, A. *Ukraine's Orange Revolution*. London: Yale University Press, 2005. 232 p.
5. Lasswell, H. D. *Psychopathology and Politics*. Chicago: University of Chicago Press. 1930. 282 p.
6. Шаповал Ю. І. Кравчук Леонід Макарович. *Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон — Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2008. 568 с. http://www.history.org.ua/?termin=Kravchuk_L_M*
7. Plokhyy, S. *The Gates of Europe: A History of Ukraine*. New York: Basic Books. 2015. https://shron3.chtyvo.org.ua/Plokhii_Serhii/The_Gates_of_Europe__A_History_of_Ukraine_anhl.pdf

8. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Референдуми в Україні: історія та сучасність: Монографія. Київ Ін-т держави і права НАН України, 2000. 248 с.
9. Рудич Ф. М. (2003). Політична наука в Україні: стан і перспективи. *Політичний менеджмент*. 2003. Вип.1(1). С. 5-18.
10. Політична система України: конституційна модель та політичні практики: монографія / кол. авт.: Зеленько Г. І. (кер., наук. ред.) та ін. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 536 с. https://ipien.gov.ua/wp-content/uploads/2023/10/Politychna_systema_Ukrainy_.pdf
11. Зеленько Г. Система державного управління в Україні: траєкторія змін 2014 – 2016 рр. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 5-6 (85-86). 4-34. https://ipien.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/zelenko_systema.pdf
12. Михальченко М. Громадянське суспільство та народовладдя в сучасній Україні. *Політичний менеджмент*. 2004. Вип. 3. С. 176-183. <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11643/19-Ryduch.pdf?sequence=1http://schemas.openxmlformats.org/drawingml/2006/picture^>
13. Михальченко М. Політична реальність в Україні: трансформація, модернізація, революція? Сучасна українська політика. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2005. С. 18-27. <https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/2a841762-4450-42fo-9c1c-d1bd6e812e16/content>
14. Громадянське суспільство в Україні: сучасний стан, виклики, стратегія модернізації: монографія. В 3 томах / за заг. ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка та акад. НАПрН України О. В. Скрипнюка; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ: Юридична думка, 2017. Т.1. 676 с.
15. Кравчук Л. М. Є така держава Україна: Матеріали з виступів, інтерв'ю, прес-конференцій, брифінгів, відповідей на запитання / Упорядк. та передм. М. Шпаковатого. Київ: Глобус, 1992. 223 с.
16. Михальченко М., Андрущенко В. Україна розділена в собі: від Леонідії до Вікторії. Т.І. Київ: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2009. 490 с.
17. Winter, D.G. (2005). Things I've Learned About Personality From Studying Political Leaders at a Distance. *Journal of Personality*, 73(3), 557 – 584. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2005.00321.x>
18. 25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави / Відп. ред. В. Смолій; Кер. авт. кол. Г. Боряк; Авт. кол.: В. Головка

- (коорд. проекту), В. Даниленко, С. Кульчицький, О. Майборода, В. Смолій, Л. Якубова, С. Янішевський. НАН України. Інститут історії України. К.: Ніка-Центр, 2016. 796 с. <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-521-686-5/978-966-521-686-5.pdf>
19. Кравчук, Л. М. Одна Україна, єдиний народ: політичні роздуми над записами в щоденнику. Харків: ФОЛІО, 2010. 538 с.
 20. Гриценко О. Культурний простір і національна культура: теоретичне осмислення та практичне формування: монографія. Київ: Інститут культурології НАМ України, 2019. 256 с. https://icr.org.ua/wp-content/uploads/2020/06/Book_2019_Grytsenko_Kulturny_prostir_i_nacionalna_cultura.pdf
 21. Sakwa, R. *Russian Politics and Society* (4th ed.). London: Routledge, 2008. 606 p. <https://doi.org/10.4324/9780203931257>
 22. Collins Kathleen. *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 376 p.
 23. Lane Thomas. *Lithuania: Stepping Westward*. London: Routledge, 2002. 246 p.
 24. Бевз Т. Трансформація виборчої системи в умовах української політичної дійсності. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2010. Вип. 6. С. 6-17. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/nz_50_54.pdf
 25. Бевз Т. А. Політичний процес в Україні: традиції й інновації політичної модернізації. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2011. Вип. 6 (56). С. 25-39. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/bevz_politychnyi.pdf
 26. Офіцинський Р. Політичний розвиток незалежної України (1991-2004) в аспекті європейської ідентичності (На матеріалах періодики Заходу). Київ: Інститут історії України Національної академії наук України. Ужгород: Гражда, 2005. 468 с.
 27. Касьянов Г. В. *Украина 1991-2007: очерки новейшей истории*. Київ: Наш час, 2008. 480 с.
 28. Пахарев А. Політичне лідерство в умовах трансформації пострадянських владних режимів. Політичний менеджмент. 2011. Вип. (5). С. 68-75. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/paharev_politychne.pdf

29. Пахарев А. Д. Пострадянські політичні режими: між авторитаризмом і демократією. *Політичний менеджмент*. 2010. Спецвипуск. С. 13-22.
30. Політика в особах. Політичне лідерство на постсоціалістичному просторі: національний і регіональний контексти. Монографія за загальною редакцією Ф. М. Рудича. Київ: Парламентське вид-во. 2008. 352 с.
31. Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: виклики та колізії: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 трав. 2020 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 322 с.
32. Суспільно-політичні трансформації в Україні: від задумів до реалій / В. Ф. Солдатенко (кер.) та ін.; НАН України; Інст політ. і етнонац. досліджень. Київ: Парламентське вид-во, 2009. 536 с.
33. Совінська Н. (2003). Українська національна символіка в контексті історичної правди. *Психологія і суспільство*. 2003. Вип. 2(12). С. 4-11, <https://pis.wunu.edu.ua/index.php/uapis/article/view/99>
34. Совінська Н. (2005). Зв'язок релігійного і національного в етноісторичному процесі України. *Психологія і суспільство*. 2005. Вип. 1(19). С. 126-38, <https://pis.wunu.edu.ua/index.php/uapis/article/view/193>.
35. Lasswell, H.D. *Politics and Personality: Essays in Political Psychology*. Chicago: University of Chicago Press, 1960. 438 p.

References

1. Lasswell, H. D. (1948). *Power and Personality*. New York: W.W. Norton and Compani.
2. Lasswell, H. D. (1950). *Politics: Who Gets What, When, How*. New York: P. Smith.
3. Berchenko, G. V. (2014). *Civil Society in Ukraine: Constitutional Aspects: Monograph*. Kharkiv: Yurayt. [in Ukrainian].
4. Wilson, A. (2005). *Ukraine's Orange Revolution*. London: Yale University Press.
5. Lasswell, H. D. (1930). *Psychopathology and Politics*. Chicago: University of Chicago Press.
6. Shapoval, Y. I. (2008). Kravchuk Leonid Makarovich. *Encyclopedia of the History of Ukraine: Vol. 5: Kon – Kyu* / Ed.: V. A. Smolii (chairman) and others. NAS of Ukraine. Institute of History of Ukraine. K.: Publishing house «Scientific Thought». URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kravchuk_L_M [in Ukrainian].

7. Plokhyy, S. (2015). *The Gates of Europe: A History of Ukraine*. New York: Basic Books. URL: https://shron3.chtyvo.org.ua/Plokhii_Serhii/The_Gates_of_Europe__A_History_of_Ukraine_anhl.pdf
8. Pohorilko, V. F., Fedorenko V.L. (2000). *Referendums in Ukraine: History and Modernity: Monograph*. Kyiv Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine. [in Ukrainian].
9. Rudych, F. M. (2003). *Political Science in Ukraine: Status and Prospects*. *Political Management*, (1), 5-18. [in Ukrainian].
10. *The political system of Ukraine: constitutional model and political practices: monograph / co-authors: Zelen'ko G. I. (editor, scientific editor) and others*. Kyiv: I. F. Kuras Institute of Political Science and Economics of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2023. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2023/10/Politychna_systema_Ukrainy_.pdf [in Ukrainian].
11. Zelenko, G. (2018). *The system of public administration in Ukraine: the trajectory of changes 2014-2016*. *Scientific notes of the I.F. Kuras Institute of Economics and Management of the National Academy of Sciences of Ukraine*, Issue 5-6 (85-86), 4-34. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/zelenko_systema.pdf [in Ukrainian].
12. Mykhalchenko, M. (2004). *Civil Society and Democracy in Modern Ukraine*. *Political Management*, (3), 176-183. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11643/19-Ryduch.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
13. Mykhalchenko, M. (2005). *Political Reality in Ukraine: Transformation, Modernization, Revolution? Modern Ukrainian Politics*. Institute of Political and Ethno-National Studies named after I.F. Kuras, NAS of Ukraine, 18-27. URL: <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/2a841762-4450-42f0-9c1c-d1bd6e812e16/content> [in Ukrainian].
14. *Civil society in Ukraine: current state, challenges, modernization strategy: monograph*. In 3 volumes / edited by Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine Yu.S. Shemshuchenko and Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine O.V. Skrypnyuk; V.M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv: Yurydychna dumka, 2017, Vol. 1. [in Ukrainian].
15. Kravchuk, L. M. (1992). *There is such a state as Ukraine: Materials from speeches, interviews, press conferences, briefings, and answers*

- to questions / Edited and prefaced by M. Shpakovaty. Kyiv: Globus. [in Ukrainian].
16. Mykhalchenko, M. & Andrushchenko V. (2009). Ukraine is divided within itself: from Leonidia to Victoria. T.I. Kyiv: I.F. Kuras Institute of Applied Sciences of the National Academy of Sciences of Ukraine. [in Ukrainian].
 17. Winter, D.G. (2005). Things I've Learned About Personality From Studying Political Leaders at a Distance. *Journal of Personality*, 73(3), 557 – 584. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2005.00321.x>
 18. 25 years of independence: essays on the history of the creation of a nation and a state / Editor-in-chief V.Smolii; Co-author G. Boryak; Co-authors: V.Holovko (project coordinator), V.Danylenko, S.Kulchytskyi, O.Maiboroda, V.Smolii, L.Yakubova, S.Yanishevskyi. HAH of Ukraine. Institute of History of Ukraine. Kyiv: Nika-Center, 2016. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-521-686-5/978-966-521-686-5.pdf> [in Ukrainian].
 19. Kravchuk, L. M. (2010). One Ukraine, One People: Political Reflections on Diary Entries. Kharkiv: FOLIO. [in Ukrainian].
 20. Hrytsenko, O. (2019). Cultural space and national culture: theoretical understanding and practical formation: monograph. Kyiv: Institute of Cultural Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. URL: https://icr.org.ua/wp-content/uploads/2020/06/Book_2019_Grytsenko_Kulturny_prostir_i_nacionalna_cultura.pdf [in Ukrainian].
 21. Sakwa, R. (2008). *Russian Politics and Society* (4th ed.). London: Routledge. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203931257>
 22. Collins Kathleen (2006). *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*. Cambridge: Cambridge University Press.
 23. Lane Thomas (2002). *Lithuania: Stepping Westward*. London: Routledge.
 24. Bevz, T. (2010). Transformation of the electoral system in the conditions of Ukrainian political reality. Scientific notes of the I. F. Kuras Institute of Political and Ethno-National Research of the NAS of Ukraine. 6, 6-17. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/nz_50_54.pdf [in Ukrainian].
 25. Bevz, T. A. (2011). *Political Process in Ukraine: Traditions and Innovations of Political Modernization*. Scientific Notes of the I. F. Kuras Institute of Political and Ethno-National Studies of the NAS of Ukraine, 6 (56), 25-39. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/bevz_politychnyi.pdf [in Ukrainian].

26. Ofitsynskyi, R. (2005). Political Development of Independent Ukraine (1991-2004) in the Aspect of European Identity (Based on Materials from Western Periodicals). Kyiv: Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine. Uzhhorod: Grazhda. [in Ukrainian].
27. Kasyanov, G. V. (2008). Ukraine 1991-2007: Essays of Recent History. Kyiv: Our time. [in Ukrainian].
28. Pakharev, A. (2011). Political leadership in the context of transformation of post-Soviet regimes. *Political Management*, (5), 68-75. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/paharev_politychne.pdf [in Ukrainian].
29. Pakharev, A. D. (2010). Post-Soviet Political Regimes: Between Authoritarianism and Democracy. *Political Management. Special Issue*, 13-22. [in Ukrainian].
30. Politics in Persons. Political Leadership in the Post-Socialist Space: National and Regional Contexts (2008). Monograph edited by F. M. Rudych. Kyiv: Parliamentary Publishing House. [in Ukrainian].
31. Problems of forming civil society in Ukraine: challenges and conflicts: materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference (Dnipro, May 15, 2020). Dnipro: Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. [in Ukrainian].
32. Socio-political transformations in Ukraine: from ideas to realities (2009). / V.F. Soldatenko (ed.) et al.; NAS of Ukraine; In-t polit. and ethno-national. studies. Kyiv: Parliamentary Publishing House. [in Ukrainian].
33. Sovinska, N. (2003). Ukrainian national symbolism in the context of historical truth. *Psychology and society*, 2 (12), 4-11. URL: <https://pis.wunu.edu.ua/index.php/uapis/article/view/99> [in Ukrainian].
34. Sovinska, N. (2005). The connection between the religious and the national in the ethnohistorical process of Ukraine. *Psychology and Society*, 1 (19), 126-38. URL: <https://pis.wunu.edu.ua/index.php/uapis/article/view/193>. [in Ukrainian].
35. Lasswell, H. D. (1960). *Politics and Personality: Essays in Political Psychology*. Chicago: University of Chicago Press.

Liudmyla Yevdokymova

*PhD Student, Department of Political Science, Faculty of Philosophy
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv)
<https://orcid.org/0000-0002-3214-037X>
e-mail: levdokimova81@gmail.com*

Nataliia Yarmolitska

*Research fellow at the Faculty of Philosophy
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv)
orcid: [0000-0002-1922-3496](https://orcid.org/0000-0002-1922-3496)
e-mail: natashav63@ukr.net*

**THE POLITICAL-PSYCHOLOGICAL CONCEPT OF HAROLD
LASSWELL AS A METHODOLOGY FOR ANALYZING THE
MECHANISMS OF INTERACTION BETWEEN STATE POWER
AND CIVIL SOCIETY IN UKRAINE DURING THE PRESIDENCY
OF LEONID KRAVCHUK**

Abstract

The article explores Harold Lasswell's political-psychological concept as an analytical tool for examining the mechanisms of interaction between state power and civil society during the presidency of Leonid Kravchuk (1991 – 1994). The author applies a psychobiographical approach based on Lasswell's psychodynamic model, which links early biographical influences, motivational structures, and personality traits of political leaders to their political behavior. Using content analysis of Kravchuk's public speeches, interviews, and policy decisions, the study reconstructs his psychological profile and classifies it according to Lasswell's typology of political leadership. The research contextualizes Ukraine's early 1990s political and social environment, the formation of independent statehood and institutions, and the emergence of civil society amid post-Soviet transformation. Comparative analysis with other transitional leaders reveals the strengths and weaknesses of Kravchuk's leadership in the development of democratic processes. The article outlines

the methodological limitations of the study and highlights future directions for applying political psychology to the analysis of political processes in Ukraine.

Keywords: Harold Lasswell, political psychology, Leonid Kravchuk, psychobiography, political leadership, civil society, post-Soviet transition, democratic institutions.

Стаття надійшла до редакції 11.06.25

© Євдокимова Л. І., Ярмолицька Н. В., 2025